

ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ ИЛИ НЕПИСМЕНОСТ

Сажетак

Да ли нам ера дигитализације, која долази, или је већ дошла, и увелико чини саставни део наших живота, а да то нисмо ни приметили, са собом доноси и талас веће писмености, или „поједностављује“ нашу писменост, чинећи нас тиме мање писменим, то јест више неписменим, тема је овог рада.

Можда је реч „саставни“ недовољна да би се објаснила улога дигитализације, па је адекватније дигитализацију објаснити на начин да је она постала неопходан начин живљења и комуникације, писане и усмене. Дигитализација је учинила наше животе истовремено и лакшим, али и тежим.

Овим радом покушавамо да сагледамо позитивне и негативне аспекте увођења система дигитализације у језик, и, самим тим, у живот савременог човека, јер ниједна појава није само добра или само лоша. Дигитализацију као феномен савременог света чини се да боље или лакше прихватају млађе генерације, док старија покољења, или пак већи део њих, мање радо прихватају новине у својим животима, одвикнути или уморни од новина, а помало и уплашени од непознатог.

Ова тема све више заокупља јавност. Њоме се баве лингвисти и психолози, из свог професионалног, али сигурно и личног угла. Овом темом баве се несумњиво и писци. Ми овим радом желимо да укажемо на, понајвише, лингвистичке аспекте дигитализације живота који заокупљују нашу пажњу.

Кључне речи: дигитализација, писменост, неписменост, реч, савремени живот, језик, појединац, друштво, феномен

Увод

Ера дигитализације са собом је, несумњиво, донела лакшу, бржу и једноставнију комуникацију. Пружила је могућност обједињавања података у свим аспектима који су нам покатакд незамисливи, као и брзу претрагу података према барем једној нама познатој речи, која се у претрази сматра кључном. Па ипак, истовремено је дигитализација, својим поједностављивањем комуникације и лакшом доступношћу,

отворила виртуелна врата поједностављеном начину изражавања, то јест писања, скраћених речи и симбола који замењују речи, чиме понекад долази до неписменог писања, када је потребно изразити целе речи и потпуне реченице, са свим својим припадајућим елементима. Ми овим радом не можемо објединити све аспекте дигитализације, ни добре, а ни оне мање добре, али желимо да покушамо да сагледамо неке од аспеката дигитализованог света и живота, који заокупљују јавност, првенствено са лингвистичког аспекта. Желимо да наизглед не можда тако лако уочљиве, или, пак, занемарљиве, споредне, наизглед мање важне стране дигитализације, предочимо у овом раду.

Улога дигитализације

Несумњива је важност дигитализације у данашњем времену брзог живљења, недовољног времена, недовољно дугог дана за завршетак свега неопходног у „двадесет пет“ сати једног дана. Дигитализација нам омогућава да путем интернета у једном сату „скокнемо“ са континента на континент, да у једном дану, према одабраној теми, сагледамо списак свих књига и часописа икада објављених, захваљујући претрази дигиталних библиотека. Интернет и дигитализација нам, између осталог, омогућују да ненапуштањем стола за којим седимо, платимо рачун у граду у ком живимо или у земљи у коју намеравамо да одемо и да истовремено комуницирамо са више особа са различитих страна света. Списак радњи које нам дигитализација и интернет пружају, овим се, свакако, не завршава, јер је немогуће навести све што нам свет дигитализације пружа, будући да је његова основна особина виртуелност, то јест физичка неопипљивост.

Радећи на анализи којом се насловна тема бави, наишли смо и на књигу Љиљане Гавриловић *Култура у излогу: ка новој музеологији*, која говори о музеолошким питањима у Србији. Узимајући у обзир чињеницу да се музеји „..., од самог свог постанка, сматрају храмовима културе“ (7), у наслову наведене књиге налазимо инспирацију за друго, дескриптивно име виртуелне културе, области у којој влада ди-

гитална комуникација, а то је „култура у екрану“. Наиме, шездесетих година XX века телевизор је представљао екран у свет, пружајући нам слике света, посебно имајући у виду порекло речи телевизор (грч. *теле* – далеко и лат. *висио* - гледање). Говорећи о дигитализацији, ваља поменути да и у сегменту постојања телевизије разликујемо аналогну и дигиталну телевизију. Интернет, као нови медиј, донео нам је незамисливо пространство видика у простору и времену. О моћи телевизије, а интернета нарочито, доста је писано, али и даље ови медији представљају неисцрпне теме анализе и писања.

„Језичка“ улога дигитализације у друштву

Истовремено, уколико посматрамо са социолошког аспекта, комуникација путем интернета посредно отуђује људе. Такође, у савременом друштву генерације се све више образују путем медија, и то интернета понајвише, а тиме и образују, то јест стварају генерације, а последично и друштво уопште, добијајући нови облик и структуру, који су, услед медија који њима управљају, подложни непрекидним брзим променама. С тим у вези, образовни и медијски системи су у интерактивном односу.

Џенет Холмс (Janet Holmes) у својој књизи *An Introduction to Sociolinguistics* објашњава да језик пружа различите начине за изражавање истог (3), као и да друштвене групе уводе промене у језик и да различите друштвене групе уводе различите типове промена у језик. (229) Социолингвисти се баве односом између језика и друштва. Начин на који људи причају условљен је друштвеним контекстом у оквиру ког говоре. Важно је ко нас може чути, где причамо и како се осећамо. (1)

Она говори и о друштвеним мрежама, наводећи да људи који припадају истој друштвеној групи често говоре слично, али и да у оквиру једног друштва постоје многе различите групе и да сваки појединац може да размењује лингвистичке особености са многим другим говорницима. Под особеностима се мисли на друштвени статус, на припадност мушкој или женској популацији или тинејџерској популацији

насупротив средњовечној. (190) Када, међутим, говоримо о друштвеним мрежама, мислећи притом на виртуелне друштвене групе, ове особености као да су мање изражене. Чини се да је употреба језика јединствена, штавише, унифицирана. Не можемо да закључимо да ли је корисник-говорник мушко или женско, по начину изражавања, не узимајући у обзир лице и род у ком се изражавају, већ на основу речи и начина комуникације. Такође, виртуелни саговорници имају корисничка имена, која могу, као и слика која се понекад налази уз то име, да буду неутрална и да често буду врста псеудонима, којима саговорници изражавају своја интересовања или „одају“ неки скривени део себе.

Језик интернета у свакодневној комуникацији

Дејвид Кристал (David Crystal) у уводном делу своје књиге *A Glossary of Netspeak and Textspeak* говори о рапидном увођењу жаргона у језик које је условљено интернетом и његовом употребом и терминологијом мобилне комуникације. Он пружа дефиниције и примере како млади (млади умом) усвајају терминологију и како је она прилагођена за употребу ван интернета.

У прегледу који даје у поменутој књизи – речнику, Дејвид Кристал наводи акрониме и скраћенице које као такве свакодневно користимо, али њихови пуни називи и појашњења, које нам пружа у наставку, нису нам позната. Изражавање се своди на акрониме, скраћенице, на речи страног порекла, то јест на речи које преузимамо из енглеског језика и прилагођавамо употреби у језику који говоримо, било да је то српски језик, или јапански језик. Тако на пример, акроним “PIN”, потиче од следећих речи: “Personal Identification Number” (87), што у преводу значи *лични идентификациони број*, и иако нам можда пун назив није познат, реч “PIN” разумемо када је неко помене или када укључујемо телефон или нам је при употреби платне картице потребан “PIN”. Ми знамо да треба да унесемо број који само ми знамо, то јест којим идентификујемо сопствену платну картицу.

Поред одомаћене употребе акронима, и речи из енглеског језика, попут речи “bug” (23), осим што се користи у свом основном значењу *грешке у компјутерском програму или хардверу (хардвер –*

такође одомаћена реч која се односи на све што чини један рачунар – миш, монитор, тастатура, хард-диск, кућиште), ова реч користи се и у пренесеном значењу – проблема личности, такозваног „баговања“ у комуникацији или у размишљању. Реч „баговање“, англицизам пореклом из језика интернета, уобичајенији је у употреби млађе популације. Истовремено, реч “handshaking” (54) може нас подсетити на “handshake” и “shaking hands”, поздрав руковања две особе, а у компјутерском свету односи се на *повезивање два рачунара*, док у новијој употреби означава повезаност и слагање две особе, на основу климања главом и осмехивања – невербалне комуникације.

Сажето исказивање сложених значења

Када је реч о емотиконима или *смајлијума*, Дејвид Кристал објашњава да они представљају узастопну комбинацију знакова на тастатури дизајнираних да пренесу емоцију повезану са одређеним изразом лица. (38–39) Он пружа преглед различитих комбинација знакова који замењују богат низ речи за изражавање различитих емоција. Почевши од основних за изражавање среће, туге, пољупца, листа емотикона није коначна. Кристал даље наводи да су читаве приче, путем употребе дугачких низова емотикона, осмишљене. Да би их могли користити, потребно је знати шта који значи. Да бисмо могли да их користимо, потребно је да будемо „образовани“ на том пољу. Емотикони замењују богатство израза, низ од три знака замењује низ више речи или чак и реченица, али и исти тај осмех или осећај усамљености који бисмо могли да поделимо са саговорником приликом сусрета уживо, а не путем кратке поруке, такозваног система кратких порука (“SMS”). Са друге стране, емотикони отварају врата креативности у смишљању нових низова интерпункцијских или рачунских ознака за изражавање основних људских осећања. С тим у вези, можемо се сложити са ставом Дејвида Кристала који њихово постојање сматра интригантним. Упоредо са емотиконима, постоје и непрекидно настају, нове кованице које се у мањој или већој мери користе приликом дописивања. Иако потичу из енглеског језика, оне

чине саставни део комуникације младих свих нација, не познајући језичку баријеру или баријеру писма које се у датом језику користи. Такве скраћенице, модернизовани акроними, имају своје место у свакодневној комуникацији, које последично потискују речи.

С тим у вези, могли бисмо да се послужимо речју “slanguage”, језик сленга, која потиче од речи “slang”, а која представља поднаслов у оквиру поглавља “Colloquial Today, Standard English Tomorrow”, у књизи Кејт Буриџ (Kate Burridge), *Blooming English: Observations on the roots, cultivation and hybrids of the English language*. Поменути наслог поглавља имплицира да оно што је данас колоквијалан израз, већ сутра постаје део књижевног енглеског језика. Док Кејт Буриџ објашњава да језик сленга настаје из говора, а не писања, могли бисмо рећи да језик интернета представља модерну верзију језика сленга, јер настаје из скраћивања писаних речи.

Млада популација, која представља дигиталну генерацију, одраста и формира се у другачијем окружењу и под другачијим околностима. Њихов начин размишљања, расуђивања и доношења одлука је другачији, а и бржи. Начин усвајања знања и његове даље примене заснован је на интеракцији. Они су спремни на промене, штавише, сами их иницирају и не плаше се истих, јер неувођење промена једнако је застаревању, што је у супротности са иновацијама као једним од обележја ере дигитализације. Њихов вид комуникације је поједностављен, брз, што понекад води ка губитку лепог, али и правилног начина изражавања, скраћивањем речи и израза, коришћењем жаргонских речи, што свакако не имплицира увек лошу употребу језика, али доприноси претходно наведеном нестајању речи, поготово увођењем симбола којима се замењују читаве реченице и изражавања емоција, које могу бити изражене на различите начине и нијансиране богатством синонима.

Дигитализација то „укида“, она тежи брзој реакцији, променама, сажетости и једноставним речима, штавише, командама према којима ћемо поступити. Такав приступ је брз и доводи лакше до решења, у времену у ком човек све мање има времена. Парадокс је што се сматра да са поједностављивањем и убрзавањем процеса човек данашњице има више времена, а у стварности, он све мање времена има за себе и за свет око себе.

Истовремено, овакав приступ је и површан и несталан, јер доводи до међусобног отуђења људи – они су усмерени на рачунаре, на дигиталан свет и дигиталан језик – свет у коме нема других људи, физички заиста присутних, већ виртуелно, свет у коме нема нијанси у изражавању, већ су речи и знакови конкретни и свако одступање од њихове прецизне примене може довести до грешке, збуњивања система, а тиме и људи, у чијој комуникацији, где искључиво постоји само писана реч, може доћи до погрешног тумачења и неспоразума. Човек као социјално биће се асоцијализује, уколико не сачува основна начела друштва и језика.

„Свестраност“ дигитализације и дигиталног света

Као што смо раније навели, интернет нам омогућава да спојимо простор и време у једно, као и више медија у један – преко интернета можемо да гледамо телевизију, можемо да слушамо радио, можемо да читамо штампана издања књига и часописа у форми прилагођеној за интернет приказ.

Интернет данас представља агору у античкој Грчкој.

Интернет је наша стварност. Стварност је под утицајем интернета, виртуелне културе и дигитализације постала другачија. Заједница добија нову димензију свог постојања и формирања. Време добија нову димензију, будући одређено брзином преноса података. Дигитализацију система у ком живимо посматрамо са феноменолошки утицајног аспекта на живот појединца.

Дигитализација истовремено води ка очувању извора и уштеди средстава. Она чува природу, чува шуме од сече и живи свет од недостатка кисеоника, води ка мањој производњи штампача и тонера који загађују животну средину, али и ка уштеди простора ради чувања штампаног материјала, омогућујући чување података у виртуелним датотекама које су увек и свакоме на овом свету, то јест глобалном човеку, доступне. Истовремено, олакшана доступност материјала, отвара врата могућности копирања материјала, које, међутим, захваљујући усавршеним програмима упаривања и препознавања

преузетих, а нецитираних текстова, може бити спречено. Свет интернета дигитализацији је пружио пут незаустављивог напретка и пут ка дигитализованом начину живота појединца.

Како смо већ навели, дигитализацију као феномен савременог света чини се да боље или лакше прихватају млађе генерације, док старија покољења, или пак већи део њих, мање радо прихватају новине у својим животима, одвикнути или уморни од новина, а помало и уплашени од непознатог. Ако се осврнемо на преглед генерација, рекли бисмо да су млађе генерације, такозвана генерација “Y” (рођени између 1980. и 2000. године) и надаље генерација “Z” (рођени после 2000. године) окружене технолошким достигнућима и с тим у вези, можемо их сматрати дигиталним генерацијама чије се поимање стварности и образовања и чија се развијенија визуализација, али и начин изражавања, умногоме разликују од генерација њихових родитеља. Моћ промене стварности, осећаја припадности заједници, а понајвише међусобна комуникација и начин изражавања, представљају део незаустављивог процеса промена, као главно обележје дигитализованог света.

У ери дигитализације и електронске комуникације, поједностављивање комуникације води једним делом и ка онеписмењавању младих генерација, чије се изражавање често своди на скраћенице и симболе, такозване емотиконе, којима изражавају своје емоције и речи које им понестају пред најездом дигитализације која им омогућава да не памте пуне називе или наслове књига, већ је довољно да се сете кључне речи, на основу које налазе „остатак“ наслова. Колико год да смо део тог света, који нам, несумњиво, олакшава да пронађемо и оно што не знамо да постоји, овим радом скрећемо пажњу на аспект поједностављене комуникације и употребу скраћеница које углавном потичу из енглеског језика, који нарушава богатство једног језика, чак и самог енглеског језика. Уколико нисмо у току са модерним, „скраћеним“ начином изражавања, ми „касим“ и бивамо готово изопштени из ере дигитализације која не намерава кратко да траје. Штавише, колико год нам се чинило да говорећи о дигитализацији и објашњавајући је као појаву неограничених могућности, једног дана, што може да

буде у будућности ближеј него што можемо да замислимо у овом тренутку, поменуто објашњење може бити недовољно да опише моћ дигитализације, али и немоћ друштва.

Закључак

Као што смо претходно изложили, као једно од обележја савременог друштва јесте и ера дигитализације.

У ери дигитализације потребно је спознати меру у очувању традиционалних вредности и у очувању језика. Са друге стране, свесни смо и да језици нестају, јер њихови представници нестају, често будући и асимиловани са другим народима. Можда ће нам даљи, или боље речено, незауостављиви напредак, саме по себи напредне ере дигитализације, донети један језик, јер већ сада наслућујемо „прве речи“, правила употребе и „граматику“ дигиталног језика који наизглед неприметно постају део наше културе или културе свих нас, свих људи у свету. Јер како Луј Доло, француски историчар и културолог, говорећи о плану културе, каже у својој књизи *Индустријска и масовна култура*: „... научна револуција XX века поставља следеће суштинско питање: не ради се више о томе да се питамо шта треба знати, већ о томе шта више није дозвољено да се не зна, шта је то без чега један човек не би могао да се назове култивисаним“. (41)

Овим радом остављамо, или отварамо тему за даљу дискусију – да ли нас непознавање дигиталног света чини неписменима, или нас пребрза дигитализација онеписмењује, али и отуђује једне од других својим дигиталним додиром.

Литература

Burridge, Kate. *Blooming English: Observations on the roots, cultivation and hybrids of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Crystal, David. *A Glossary of Netspeak and Textspeak*. Edingburgh: Edinburgh University Press, 2004.

Доло, Луј. *Индивидуална и масовна култура*. Превела са француског Весна Ињац-Малбаша. Београд: Clío, 2000.

Гавриловић, Љиљана. *Култура у излогу: ка новој музеологији*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2007.

Holmes, Janet. *An Introduction to Sociolinguistics: Learning about language*. London: Longman, 1992.

<https://en.wikipedia.org/wiki/Generation> приступљено 29.06.2016. године

Milica Obrenovic

DIGITAL LITERACY OR ILLITERACY

Summary

Does the era of a digitalization, which is coming, or has already come and considerably makes the integral part of our lives, without us noticing it, also bring along the wave of a higher literacy, or “simplify” our literacy, making us less literate, i.e. more illiterate, is the subject of this paper.

Perhaps the word “integral” is insufficient to explain the role of a digitalization and therefore, it is more adequate to explain digitalization in a way that it has become necessary way of living and communication, written and oral. Digitalization made our lives easier and harder at the same time.

With this paper we are trying to consider both positive and negative aspects of introducing system of digitalization into a language and, therefore, into a life of a modern man, because not even one phenomenon is only good or only bad. Digitalization as a phenomenon of a modern world seems to be better or easier accepted by younger generation, while older generations, or most of them, less gladly accept innovations in their lives, not used to them anymore or tired of innovations, but also being a little bit afraid of unknown.

This topic increasingly occupies public. Linguists and psychologists deal with this topic, from their professional point of view, but surely from their personal point of view as well. Writers certainly deal with this topic as well. With this paper we mostly want to point out the linguistic aspects of a digitalization of a life which occupy our attention.

Key words: Digitalization, literacy, illiteracy, word, modern life, language, individual, society, phenomenon